

24.-26. 12. – Vánoce

Vánoční svátky jsou dny naplněné kouzelnou atmosférou, pohádkami a dobou, kdy se setkáváme se svými blízkými. Jak slavili Vánoce naši předci a z čeho vycházely tradice a zvyky, které dodržujeme dodnes?

24. prosince – Štědrý den

Štědrý den je posledním dnem adventu, posledním postním dnem. Připadá na předvečer svátku Narození Ježíše Krista. Ještě v dobách pohanských lidé v tomto období slavili zimní slunovrat. Dny se začaly pomalu prodlužovat. Světlo vítězilo nad tmou, život nad smrtí. Křesťané původní tradici nahradili oslavou narození Ježíše.

Štědrovečerní tabule

S první vánoční hvězdou zasedala celá rodina k štědrovečernímu stolu. Večeře byla bohatá, štedrá, na stole bývalo až devět chodů. Lidé tak vyjadřovali poděkování Bohu za nejcennější dar, kterého se lidstvu dostalo v podobě Ježíška. Večeře začínala společnou modlitbou, poděkováním za vše dobré v minulém roce. Nejdříve se podávaly oplatky s medem, aby se všichni ve zdraví a spokojenosti dočkali příštích Vánoc. Na štědrovečerním stole nesměla chybět polévka, byla chápána jako základ života. Nejčastěji se podávala kroupová, jáhlová, čočková, rybí či bramborová s houbami. Dalším chodem byly hrách, kroupy nebo pšeničná či jáhlová kaše. Oblíbeným byl černý kuba s houbami. Na Tábořsku se kuba zapékal s bramborami, říkalo se mu maňas. Dalším tradičním postním pokrmem se od 2. pol. 19. stol staly ryby, nejčastěji kapr. Oblíbený byl kapr na sladký způsob – kapr načerno s omáčkou s mandlemi, rozinkami, perníkem, povidly a ořechy. Ryba symbolizovala pro křesťany Ježíše Krista. Rybou a chlebem nasýtil Kristus své následovníky. Oblíbenými byly též pletence z bílého těsta tzv. vánočky. Její tvar připomínal Ježíška v povijanu (ozdobný pás sloužící k převazu peřinky s dítětem).

Tradičně měl u štědrovečerního stolu zasednout sudý počet osob. Pod talíř se vkládaly rybí šupiny, které zajišťovaly dostatek peněz. Od štědrovečerní večeře se nevstávalo, vzdálit se mohla pouze hospodyně.

Poetiku Štědrého dne popisuje Božena Němcová ve své Babičce.

Byl to zvyk jak ve mlýně, tak v myslivně i na Starém bělidle, že kdokoli přišel na Štědrý den a Boží hod, jíst a pít dostal do sytosti, a kdyby nikdo nepřišel, babička byla by šla hledat hosta na rozcestí.....

Každý rok chtěly se děti postit, aby viděly zlaté prasátko, ale nikdy k tomu nedošlo, vůle byla dobrá, ale tělo slabé. Na Štědrý den štědře podělen byl kdekdo, drůbež a dobytek dostaly vánočky, a po večeři vzala babička ode všeho, co k večeři bylo, po kousku, hodila polovičku do potoka, polovic zahrabala do sadu pod strom, aby voda čista a zdravá zůstala a země úrodná byla, všecy pak drobtý sesbírajíc hodila „ohni“, aby „neškodil“.

Božena Němcová, Babička

Po večeři se rozdávaly dárky. První zmínky o obdarování se objevují již v Římě, plně až v 19. století. Obdarovávali se členové rodiny, služebnictvo, žebráci i domácí zvířata.

Vánoční stromeček

Oslava vánočních svátků je v převážné většině evropských zemí, ale i v mnoha zemích mimoevropských neodmyslitelně spjata se zdobením vánočních stromků.

Odkud však tato tradice pochází? Ještě daleko před křesťany, kteří o Vánocích slaví narození Ježíše, využívali stromky ke svým oslavám pohané, konkrétně Keltové a Germáni. Kdy poprvé začali vánoční stromeček používat křesťané, je nejisté.

Nejstarším písemně doloženým ozdobeným vánočním stromkem byla jedle ověšená cukrovinkami, papírovými květy, jablky a ořechy, která byla v roce 1570 postavena v jednom cechovním domě v severoněmeckých Brémách. Postupně byly stromečky strojeny ve šlechtických a měšťanských domech ve městech a teprve poté i v rodinách prostých obyvatel. V 18. století se přidala tradice zdobení hořícími svíčkami. Do vesnic se zvyk zdobení vánočního stromku dostává až v 19. století.

V kostelích se ozdobené vánoční stromky vyskytovaly nejprve pouze u protestantské církve. U stromečku byly stavěny jesličky. Katolická církev původně pohanskému zvyku zdobení stromku dlouho odolávala. Ve Vatikánu stál první vánoční strom poprvé až v roce 1982. Od té doby daruje vánoční strom Vatikánu vždy jiná země.

V Čechách se zvyk stavět a zdobit vánoční stromek začal uplatňovat a rozšiřovat až na počátku 19. století. Uvádí se, že první vánoční stromek v zemích Koruny české vystrojil v roce 1812 na záměcku Na Ztracené vartě v Praze-Libni ředitel Stavovského divadla Jan Karel Liebich, rodem bavorský Němec. Tímto prvním vánočním stromkem u nás byla jedle, ke které ředitel Liebich o vánočních svátcích sezval své přátele – herce Stavovského divadla s manželkami. I v českých zemích se přírodní stromky zdobily zpočátku jen v zámožných rodinách.

Zajímavé je, že vánoční stromky bývaly zpočátku zavěšovány ke stropu, teprve později byly stavěny do stojanů.

Štědrý den vrcholil půlnoční mší, na které se zpívaly koledy, a začínala samotná církevní oslava narození Krista.

Jesličky

V roce 1223 postavil v italské Umbrii světec známý pod jménem František z Assisi první jesličky. V poustevně v horské jeskyni postavil žlab, založil ho krmivem a přivedl k němu živého oslíka a vola. U jeslí pak jako u oltáře v noci sloužil štědrovečerní mši - první "půlnoční".

První český betlém představili jezuité v 16. stol v kostele sv. Klimenta V Praze. Byl první nejen v Čechách, ale i v celé střední Evropě. Zvyk stavět jesličky se brzy rozšířil.

Základní figurky jsou Ježíšek v jeslích, Marie a Josef, oslík a vůl, pastýři se stády oveček a postavy tří králů - mudrců z Východu. Betlémy bývají u nás zasazovány do krajiny podle místa vzniku. U nás na jihu Čech můžeme obdivovat jesličky v Jindřichově Hradci tzv. Krýzovy jesličky – největší mechanický lidový betlém v Čechách s 1398 figurkami a zvířaty. Do táborských kulis zasadila svůj krásný betlém malířka Máša Valterová.

Tradice a zvyky

Vánoční čas je u nás tradičně spojen s velkým množstvím stále živých zvyků a rituálů. Mezi nejznámější patří tradice rozkrajování jablíček, lití olova, pouštění lodiček. Zapalováním františků a purpury čistíme dům od všeho zlého.

Své nejbližší často obdarováváme jmelím. Darované jmelí ochrání před nemocemi a přinese štěstí. Polibek pod zavěšeným jmelím má zajistit lásku po celý rok. Podle křesťanské legendy bylo jmelí původně stromem, ze kterého Josef vyrobil kolébku pro Ježíška a později byl z toho samého stromu vytesán kříž, na kterém Ježíše ukřižovali. Strom studem uschl a rozpadl se na větvičky. A tím, že lidem nosí štěstí, odčिňuje svoji vinu.

25. prosince – Svátek Narození Páně – Boží hod vánoční

Podle křesťanské tradice je tento den nejdůležitějším vánočním dnem zasvěceným oslavě narození božského dítěte Ježíše Krista. O narození Ježíše se píše ve dvou evangeliích – Matoušově a Lukášově. První vypráví o mudrcích a jejich darech, druhé o dítěti položeném do jeslí a o pastýřích, kteří se mu přišli na výzvu anděla poklonit.

Zajímavé je, že datum Ježíšova narození se podle teologů liší. Dříve se jako jeden z možných dnů uváděl 6. leden, v jiných pramenech i 23. květen, 11. leden... Pevné datum 25. prosince jako den Narození Páně stanovila římská církev od 7. stol.

V kostelích se na připomínku příchodu Ježíše stavějí betlémy. Tradiční jsou také vánoční hry, které mají často podobu scén z příběhu o Ježíšově narození.

A proč označení Boží hod? V tyto dny věřící častěji navštěvovali kostely a chodili ke svatému přijímání – slavili tzv. „duchovní hody“. Také na stole se objevovala hojnost různorodých pokrmů a každý se mohl najíst do sytosti.

Východní církev světla od 4. století slavnost Epifanie neboli „slavné zjevení se Božího Syna v těle“. Tento byzantský svátek Narození Páně připadá na 6. ledna.

26. prosince – Svátek sv. Štěpána

Druhý svátek vánoční připomíná památku svatého Štěpána, prvního křesťanského mučedníka, který podle legendy položil svůj život za víru v Krista.

Štěpán byl jáhen ustanovený apoštoly k boží službě. Podle tradice byl kvůli údajnému rouhačství proti Bohu a Mojžíšovým zákonům kolem roku 36 ukamenován před hradbami Jeruzaléma a stal se tak prvním křesťanským mučedníkem. Jako připomínku házeli věřící při mši hrst ova na kněze.

Tento den tradičně patřil svěcení osiva a koledování, které se zachovalo do současnosti a končí 6. ledna na Slavnost Zjevení Páně.

Svátek svatého Štěpána se rozšířil do celé Evropy. Sv. Štěpán je také považován za patrona námořníků a patrona koní.

Přejeme Vám všem krásné a klidné svátky vánoční a hodně zdraví a spokojenosti do nového roku 2022!

Napsaly: Mgr. Lenka Kocová, Mgr. Ivana Tlustá

Zdroj:

Valburga Vavřinová Malá encyklopedie Vánoc

www.tradice-czk/vanoce-puvod-zvyky-a-tradice/.cz

www.bcb.cz